

Försvarsutskottet

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2019

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2019 (B 15/2020 rd): Ärendet har remitterats till försvarsutskottet för utlåtande till grundlagsutskottet. Tidsfrist: 1.3.2021.

Sakkunniga

- lagstiftningsdirektör Hanna Nordström, försvarsministeriet
- äldre regeringssekreterare Kostu Honkanen, försvarsministeriet
- assessor, VH JL Tuija Sundberg, Huvudstaben.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

I riksdagens justitieombudsmans berättelse konstateras att justitieombudsmannen särskilt ska ge akt på hur beväringar och andra som fullgör militärtjänst samt krishanteringspersonalen behandlas samt inspektera försvarsmaktens olika enheter. Tyngdpunkten i laglighetsövervakningen ligger på uppföljning av beväringarnas tjänstgöringsförhållanden.

Enligt lagen om fördelningen av åligganden mellan justitiekanslern och justitieombudsmannen ingår ärenden som gäller försvarsmakten, Gränsbevakningsväsendet, krishanteringspersonalen som avses i lagen om militär krishantering samt militära rättegångar i justitieombudsmannens uppgifter. Biträdande justitieombudsman Pasi Pölönen har hand om ärenden som gäller försvar och gränsbevakning.

Riksdagens justitieombudsman konstaterar i sin berättelse att den mest betydande nyheten i försvarsfrågor var att lagen om militär underrättelseverksamhet trädde i kraft. Som principiellt viktiga förändringar i rättsläget ansåg justitieombudsmannen också att lagen om befrielse för Jehovas vittnen upphävs och att lagstiftningen ändras i fråga om behandlingen av personer med dubbelt medborgarskap vid utnämning till militära tjänster vid försvarsmakten. Dessutom nämnde ombudsmannen i sin berättelse en ändring av lagstiftningen om drönare och obemannade luftfartyg, en ändring av lagstiftningen om ett utvecklingsprojekt för frivilligt försvar samt lagstiftning

Utlåtande FsUU 5/2020 rd

om förvärv av markområden och fastigheter som är av betydelse med tanke på den övergripande säkerheten. Prövningen av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna har gällt nästan alla nämnda projekt.

Ombudsmannens inspektioner och klagomål 2019

Riksdagens justitieombudsman genomförde år 2019 inspektioner i Försvarsmaktens lokaler enligt följande:

- 26.2.2019 Huvudstaben (476/2019)
- 17.4.2019 Uttis jägarregemente (1964/2019)
- 17.4.2019 Uttis jägarregemente, förvaringsutrymmen för frihetsberövade (2420/2019)
- 15—19.9.2019 Finsk krishanteringsstyrka i Libanon (1380/2019*)

Enligt statistiken i berättelsen (s. 43) uppgick det totala antalet avgöranden som gällde försvarsministeriets förvaltningsområde under berättelseåret till 50, varav 11 var åtgärdslösningar (10 anmärkningar och en rättelse). Utskottet konstaterar att det totala antalet klagomål under 2019 — liksom under tidigare år — var litet med beaktande av omfattningen av Försvarsmaktens verksamhet: Försvarsmakten har 12 000 anställda, årligen utbildas cirka 20 000 beväringar och repetitionsövningar ordnas för ca 18 000 reservister. Försvarsutskottet delar den ståndpunkt som uttrycks i riksdagens justitieombudsmans berättelse, enligt vilken betydelsen av inspektioner i garnisoner och hörande av beväringar accentueras på grund av det ringa antalet klagomål.

Klagomål i militärärenden har inlämnats till JO av anställda vid försvarsmakten, av beväringar och ibland också av föräldrar till beväringar. Klagomålen från beväringar gäller vanligtvis hur de blivit behandlade och tjänstgöringsförhållandena. Personalens klagomål gäller enligt justitieombudsmannens berättelse bland annat transfereringar, löner, befordringar, grunderna för klassificering av uppgifters svårighetsgrad och andra varierande frågor som främst ska avgöras genom tjänste- och kollektivavtal.

Intern laglighetskontroll och samarbete

Enligt utredning till utskottet har försvarsmaktens interna laglighetskontroll effektiviserats kraftigt i samband med försvarsmaktsreformen (2012—2014) och därefter. Utskottet betonar dock att det är nödvändigt med en trovärdig extern laglighetskontroll för att kontrollen ska vara trovärdig och oberoende.

Ett typiskt drag för militära ärenden som konstateras i berättelsen är att en händelse eller fråga som inom något annat förvaltningsområde kunde undersökas via laglighetsövervakningen i fråga om militärer leder till att förvaltningen inleder en förundersökning på eget initiativ. En låg tröskel för förundersökning har sin inverkan på såväl den externa som den förvaltningsinterna laglighetsövervakningen i frågor som gäller försvar och gränsbevakning.

Enligt utredning till utskottet skulle klagomål med tanke på försvarsmaktens interna laglighetskontroll kunna riktas till riksdagens justitieombudsman i större utsträckning än för närvarande:

Utlåtande FsUU 5/2020 rd

både med tanke på de resurser som krävs för att bereda ett avgörande i ett klagomål och för att betona oberoendenaspekter vore det bra om en del av klagomålen styrdes till riksdagens justitieombudsman.

Utskottet anser att det är viktigt att den externa laglighetsövervakaren och den interna laglighetsövervakningen står i nära kontakt med varandra. Ett bra exempel på detta är bland annat biträdande justitieombudsmannens årliga uppträdande vid utbildningen för Försvarmaktens ledning, då det är möjligt att direkt med kommandörerna för truppförbanden gå igenom centrala iakttagelser som gäller Försvarmakten. Den nuvarande praxis som understöds är enligt utskottet också att varje beslut av justitieombudsmannen som gäller försvarmakten behandlas i lägesrapporten från Försvarmaktens högsta ledning. Enligt den utredning som fått behandlas lösningarna dessutom i utbildningssyfte i planeringsgruppen för det juridiska området, vid utbildningar för militärer, under rättsofficerarnas utbildningsdagar samt i försvarmaktens olika samordningsgrupper. Om det i avgörandena har ålagts försvarmakten skyldigheter i fråga om efteråtgärder eller uppföljning, övervakas fullgörandet av skyldigheterna centraliserat av huvudstabens juridiska avdelning.

Sammanfattning

Utskottet menar att kännedomen om riksdagens justitieombudsmans verksamhet behöver ökas, med avseende både på Försvarmaktens anställda och medborgarna. Utskottet anser det vara viktigt att Försvarmakten aktivt informerar personer som fullgör sin beväringstjänst om möjligheten att ingripa i upptäckta missförhållanden genom ett klagomål till justitieombudsmannen. Det är särskilt viktigt att informera om denna rättighet i början av beväringstjänsten.

Utskottet bedömer utifrån erhållen utredning att försvarsförvaltningen förhåller sig till den interna och externa laglighetskontrollen med den allvar som ärendet kräver och uppmanar Försvarmakten att vidareutveckla och fördjupa sitt samarbete med justitieombudsmannen.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Försvarsutskottet föreslår

att grundlagsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Utlåtande FsUU 5/2020 rd

Helsingfors 19.11.2020

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Ilkka Kanerva saml
vice ordförande Jari Ronkainen saf
medlem Anders Adlercreutz sv
medlem Atte Harjanne gröna
medlem Hanna Holopainen gröna
medlem Eeva Kalli cent
medlem Mika Kari sd
medlem Tuomas Kettunen cent
medlem Joonas Könttä cent
medlem Markus Mustajärvi vänst
medlem Juha Mäenpää saf
medlem Riitta Mäkinen sd
medlem Veijo Niemi saf
medlem Erkki Tuomioja sd.

Sekreterare var

utskottsråd Heikki Savola.